



FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776(E) | SJIF 2023: 6.907

Julmatova Saodat
Jur'atjon qizi

*Samarqand viloyati PYMO'MM Pedagogika, psixologiya va ta'lim
texnologiyalari kafedrasi o'qituvchisi*

MUSIQACHI SHAXSI VA FAOLIYATI XUSUSIYATLARI

Annotatsiya: Ushbu maqola musiqachi shaxsi va unda mavjud xususiyatlar, musiqachining individual faoliyati va ijodiy maxsus xususiyatlari haqida bo'lib, musiqachining ma'naviyat va ma'rifatga kuchli ta'sirini yoritishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: ijod, taland, eshitish qobiliyati, musiqiy xotira, psixoterapiya, psixoregulyatsiya, fantaziya.

Barcha buyuk sozandalarning aytishicha, bu shunday shaxski, u odamlarga go'zallik, umid bag'ishlaydi, ruhni Yuksaltiradi, insonlarni pok va go'zalroq qiladi. Bu shaxsda, birinchi navbatda, musiqa tuyg'usi bo'lishi kerak. Psixolog va sozanda B.M.Teplov musiqiylik haqida bu – musiqaning emosional ifodalanishini (shakl, janr, kuy, ritm, lad, tembr, dinamika va boshqalarni) his eta olish qobiliyati, deydi.

San'at ustalari shaxsining xususiyatlarini odatda rus tilida «t» harfi bilan boshlanadigan beshta so'zga bog'lashadi. Bular: «talant» – iste'dod, «tvorchestvo» – ijod, «trudolyubie» – mehnatsevarlik, «terpenie» – sabr, «trebovatel'nost'» – talabchanlik. Bu erda musiqachining iste'dodi katta ahamiyatga ega. Masalan, yosh Mosart Vatikanda xor ijrosidagi murakkab asarni (Italiya kompozitori Grigorio Allegrining «Mizerere») atigi ikki marotaba eshitib, ikki kundan so'ng o'z xotirasida saqlab qolgan o'sha to'liq partituraning qo'lyozmasini Rim Papisiga topshirgan.

Mashhur ital'yan dirijyori Arturo Toskanini deyarli butun konsert repertuarini yoddan dirijyorlik qilgan. Ayni paytda u o'n yil avval yodlagan asarini ham esda saqlagan. Ferens List murakkab asarlarni konsertga aravada ketayotib yodlay olgan.



Bu misollarning barchasi shaxsning musiqiy xotira deb ataluvchi psixologik xususiyatiga bog'liq.

Katta sozandaning shaxsi doimo ko'pqirrali. Bunga fanni ham, san'atni ham birdek tushuna oladigan O'rta Sharqning qomusiy olimlari yaqqol misoldir. Masalan, musiqa san'atida Forobiy ham nazariyotchi, ham musiqa cholg'ularining ajoyib ijrochisi bo'lgan.

Musiqachi shaxsining serqirraligi haqida nemis dirijyori Bruno Val'ter shunday degan: «Faqat sozanda – bu har doim yarim sozanda».

Musiqachining mehnatsevarligi haqida P.I.Chaykovskiy: «Eng keragi, avvalo, mehnat, mehnat va yana mehnat... Men har kuni ertalab ijodga o'tirib, to biror narsa chiqmaguncha ishlayveraman», degan edi.

Mashhur pianinochi va pedagog M.Klementi sakkiz, ba'zan o'n ikki va hatto o'n to'rt soatlab mehnat qilgan.

S.V.Raxmaninov yoshligida, sog'lig'i joyidaligida «haddan tashqari yalqovligi bilan ajralib turganligi»dan afsuslangan, keyin esa, salomatligi zaiflashib qolganda faqat ish haqida o'ylagan.

Sozanda shaxsining bosh maqsadi haqida F.List o'quvchilariga shunday degan: «Agar katta musiqachi bo'lishni istasang, unda katta odam bo'lishga harakat qilishing kerak bo'ladi».

San'atning bosh vazifasi – psixoterapevtik yoki psixoregulyasion. Shuning uchun san'at faqatgina olamni ma'naviy his etishdan iborat emas. San'at yordamida inson o'zini namoyon etadi, ma'naviyati o'zgaradi va ruhan yengillashadi. Ijodkor – bu, avvalo, o'zini, o'z muammolarini, ichki ruhiy konfliktlarini namoyon etuvchi zot. Yozuvchi yoki aktyor biror obrazni (masalan, Napoleon) ijro etishga qaror qilsa, bu obrazga kirishi, uni ichdan tushinishi kerak. Shuning uchun yozuvchi Napoleon obrazini o'ziga tenglashtirib ko'radi, biroq, bu buyuklik maniyasi kasaliga uchragan ruhiy kasallardan farq qiladi. Ruhiy kasallardan farqli tarzda ijodkor obrazga kirishi va obrazdan chiqish jarayonini nazorat qiladi.

Ijodkor o'z asarini yozish uchun «Men»ini ikkilantiradi va kechinmalarni his etadi. Obrazdan chiqib, yana ilgarigidek yashay boshlaydi. Buyuklik maniyasiga uchragan shizofrenik esa obraz va reallik o'rtasida chegara sezmaydi. U Napoleon obrazida bo'lar ekan, ssenariyda yozilmagan gaplarni ham aytishi mumkin. U obrazda ushlanib qolishi yoki doimiy qolib ketishi mumkin. Va, noadekvat, muammoli odamga aylanadi.

Tan olish kerakki, ba'zi ijodkorlar ham noadekvat bo'ladi, lekin ularni ruhiy kasal deyish noto'g'ri bo'ladi. Bu ijodiy jarayonning o'ziga xos tomonlaridan biridir. Ijodkor obrazga kirar ekan, uning ongi inersiya bilan ishlab, darhol reallikka ko'chishga qiynaladi. San'at ko'p jismoniy, ruhiy kuch talab qiladi. Agar ijodkorda tormozlanish jarayoni sust bo'lsa, u obrazga kirgandan keyin bir kun yoki bir hafta undan chiqishga qiynaladi. Bu muammo hisoblanib, aktyor rigidligi va psixologik plastiklik (egiluvchanlik) yo'qligini bildiradi.

Shunga o'xshash vaziyatlar musiqani idrok etganda ham bo'ladi. Ba'zan musiqiy asar ta'sirida shaxs uzoq vaqt ekstaz, g'amginlik, ko'tarinkilik, eyforiya va hokazo holatlarda yuradi. Bunga R. Garifullin quyidagi misolni keltiradi. Enriko Karuzo



Yevropa bo'ylab gastrolga yuradi. Bir shahardagi konsertdan keyin sahna mebelchisi yo'qolib qoladi. Bir necha soatdan keyin uni o'z ish joyidan, sahnaning eng tepasidan topishadi. U asar ta'sirida qotib o'tirardi va o'zini o'ldirishni xohlab «Men hech narsaga arzimmas odamman», deb qaytarardi. Karuzo ijrosi uning ruhini yuksaltirgan va o'z arzimasiligini chuqur his qilgan.

Hammada san'atni qabul qilish darajasi har xil. Plastik, egiluvchan ijodkorlar – universallardir. Ular bir kunda turli-tuman obrazlarni ijro eta oladilar. Ba' zilari esa faqat bir asarga o'zlarini tayyorlashadi, «Bugun Baxdan boshqa hech kimni ijro eta olmayman», - deb aytishadi.

Dramaturg Ionesko «Kal qo'shiqchi ayol» p'esasini yozadi. U, tomoshabin meni o'zimni ruhan kasal deb o'ylashi mumkin, deb qo'rqadi. Bu p'esada shunday fantaziyalar tasvirlanganki, ular sog'lom odamning xayoliga kelishi mumkin emas.

Demak, aytish mumkinki, ijodiy jarayonga ijodkorning ruhiy holatlari, jumladan, nevroz va psixozlari kata ta'sir ko'rsatadi. Glen Vil'sonning «Artistlik faoliyati psixologiyasi» nomli mashhur asarida keltirilgan tadqiqotlarga ko'ra, ko'pgina buyuk kompozitorlar maniakal-depressiv psixoz kasali bilan yashagan. Ko'p asarlarda kayfiyatning bir zumda o'zgarishi, ularning ichki ruhiy konfliktlari to'g'ridan-to'g'ri aks etgan.

Psixolog Djeymison 63% dramaturglarning ruhiy kasallik va depressiyadan davolanganini aniqlagan. 50% shoirlar esa maniakal-depressiv psixozdan davo kursini o'tashgan. Bu psixiatriya nuqtai nazariga ko'ra, bemor insonlar, ijod psixologiyasi bo'yicha esa geniylar (daholar). [39. 55-59]

Bu bir tomonlama qarash bo'lib, hamma ijodkorlarni ruhiy patologiyali shaxslar deyish noto'g'ri, aksincha, ijodkor ruhi katarsis va boshqa psixologik hodisalar yordamida eng sog'lom va yuksak darajaga chiqqa oladi.

Hozirgi kunda xato bir qarash bo'lib, narkotik yoki alkogol' ruhiy holatga ta'sir etib, badiiy ijod jarayonini yurgizadi, deb o'ylashadi. Chunki, ba'zi ijodkorlar yaxshi hayotdan «semirib ketib» o'z ruhlarini narkotik yoki alkogol' bilan shunchalik zaharlashadiki, dil zada bo'lib, ijodga yo'l ochiladi. Shuning uchun ayniqsa chet el ijodkorlari orasida ichkilik yoki narkotikka tobe ssenariychi, yozuvchi, rassomlar ko'p. Lekin ular hech qachon mastlik ta'sirida asar yozishmagan. Ularning hamma yaxshi asarlari bu ta'sirdan chiqqandan keyin yaratilgan. U og'ir narkotik yoki alkogol' ta'siridan o'lar holatda chiqib, hayoti qadriga yetadi va ijod qiladi. Keyin yana hayotga moslashadi, zerikadi va yana mast bo'lishni xohlaydi. Biroq, ko'pchilik ijodkorlar bunaqa dinamika bilan ishlamaydi, bunday ekstrimal yo'lni tutmaydi.

Ijodkor qanday ichki tamoyillar asosida ishlaydi?

Dramatik asarning uch asosiy darajasi mavjud:

1. Aniq reallik darajasi. Ijodkor hayotda eshitgan, ko'rgan voqealari, dialoglari, replikalarini yozadi. Bu yerda uning kechinmalari, holatlari aks etmaydi. Masalan, sirkda kloun avtomobil' bilan jang qiladi. Aniq obraz hayotdan olingan bo'lib, hammani kuldiradi. Chunki odamlar shunday vaziyatga tushib turishadi. Yana misol. Shahzoda otasi uchun qotildan o'ch oladi (Gamlet). Bu ham hayotiy voqea. Uni Shekspir qachondir eshitgan yoki ko'rgan.



2. She'riy metafora darajasi. U bir muncha keng allegorik assosiasiyalarni o'yg'otadi. Endi fikrlar va umumlashtirish yuz beradi. Agar birinchi holatda aniq vaziyat bo'lsa (odam va avtomobil), endigi holatda ancha umumlashtirilgan g'oya – odam va mashina dushmanligi tasvirlanadi. Faqat odam – kloun va mashina ustidan kulish emas, keng va chuqur mazmun ochiladi. Bu insoniyatning mashinalar olami bilan munosabatidagi ijtimoiy fojeasi sifatida aks etadi. Birinchi holatda ota uchun o'ch olish bo'lsa, endi qotillik o'ch olish maqsadida yuz berishi mumkinligi dilemma sifatida beriladi. Ijod psixologizasiyalashadi.

3. Muallif fantaziyasi darajasi. Ijodkor o'z kechinmalari, ichki konfliktlarishaxsiy xususiyatlari asosida asar yaratadi. Ya'ni, bunday asarda muallif mohiyati singdirilgan. Bunday holatda muallif o'z avtomobili ustidan kuladi, o'z avtomobilidan noroziligini aks ettiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutq. Sh.M. Mirziyoyev. - Toshkent: «O'zbekiston», 2016. -56 b.

2. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruza, 2017 yil 14 yanvar. - Toshkent: «O'zbekiston», 2017. -104 b.

3. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси “LEX.UZ” сайти.

4. “Aholiga psixologik xizmat ko'rsatish va psixologiya sohasida kadrlar tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida” O'zR Prezidenti Qarori (PQL-1518/20-2) Loyihasi. 21 dekabr, 2020 yil. Project.gov.uz

5. Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустаҳкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони. 02.02.2018 й. № Пф-5325.

6. Ананьев Б.Г. Задачи психологии искусства. - Л., 1982, 234-245 с.

7. Асафьев Б.Г. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. 2-е изд. М., 1973.

8. Асафьев Б.Г. Музыкальная форма как процесс. Л., 1971.

9. Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте. М., 1966.